

УДК 911.3:316.7(477.74)

[https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.2\(47\).344766](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.2(47).344766)

В. А. Сич¹, д-р геогр. наук, професор

П. І. Яременко², аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра економічної та соціальної географії і туризму

Шампанський пров., 2, м. Одеса, 65015, Україна

¹ geotourism@onu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-4756-8950>

² yaremenko.pavlo@stud.onu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0004-2181-1707>

КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР РЕГІОНУ ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ЙОГО ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ

У статті здійснено суспільно-географічне обґрунтування культурного простору Одеського регіону як складної просторово організованої системи, що поєднує матеріальні, соціально-демографічні, інституційні, комунікаційні, символічні та економічні компоненти. Розкрито теоретико-методологічні засади дослідження культури як просторового явища, визначено структуру та внутрішні зв'язки між складовими культурного простору. На основі статистичних матеріалів та регіональних програм розвитку виявлено просторові закономірності організації культурної інфраструктури Одещини, встановлено відмінності між центральною, субрегіональною та периферійною зонами. Показано, що місто Одеса виконує роль головного центру культурного розвитку, тоді як громади південного і центральної частини області відзначаються етнокультурною своєрідністю та високим рівнем громадської активності. Обґрунтовано напрями удосконалення регіональної культурної політики, спрямованої на забезпечення територіальної збалансованості, розвиток людського потенціалу, охорону культурної спадщини та розбудову культурно-креативного потенціалу регіону.

Ключові слова: культурний простір, суспільно-географічний аналіз, Одеський регіон, культурна інфраструктура, регіональна культура, просторовий розвиток, ідентичність, креативні індустрії, етнокультурна структура, центр і периферія.

ВСТУП

У сучасних умовах глобалізаційних трансформацій та посилення регіональної ідентичності дослідження культурного простору набуває особливої актуальності. Культура дедалі частіше розглядається не лише як система цінностей і традицій, а як просторово організований феномен, що формує соціальну структуру регіонів, визначає особливості їхнього розвитку та впливає на рівень суспільної згуртованості (Кисіль, 2002; Ровенчак, 2009; Любіцева, 1999; Філіна, 2016; Флінта, 2005).

Дослідження культурного простору регіону належить до провідних напрямів сучасної суспільної географії, оскільки саме культура формує символічну

й ідентифікаційну основу територіального розвитку (Геопросторова цілісність, 2023). В умовах трансформацій українського суспільства особливого значення набуває вивчення просторових закономірностей функціонування культури як чинника консолідації громад та збереження історичної спадщини.

Актуальність теми зумовлена необхідністю поглиблення теоретико-методологічних засад суспільно-географічного аналізу культури як просторового явища, що охоплює матеріальні, символічні та комунікаційні виміри. Культурний простір регіону є складною системою взаємодії культурних ландшафтів, соціокультурних інститутів, мереж культурної інфраструктури та ментально-ціннісних характеристик населення. Його вивчення дозволяє виявити територіальні закономірності формування і функціонування культурних процесів, визначити осередки концентрації культурної активності, зони периферійності та потенційні осі інтеграції.

Дослідження посилюється потребою комплексного суспільно-географічного аналізу культурного простору **Одеського регіону** який поєднує унікальну багатонаціональну структуру населення, розмаїття історико-культурних традицій та високий рівень урбанізації. Одещина традиційно виступає потужним культурним центром Півдня України, у якому взаємодіють європейські, чорноморські та степові цивілізаційні впливи. Тут сформувалася багатшарова культурна мозаїка, що поєднує архітектурну спадщину, театральномистецьке життя, етнокультурні практики та простори міжкультурної комунікації.

Водночас культурний простір регіону характеризується значною територіальною диференціацією. Висока концентрація культурної інфраструктури спостерігається в місті Одеса, тоді як у більшості периферійних громад культурні процеси залишаються фрагментованими або потребують підтримки. Вивчення просторових контрастів, функціональної структури та динаміки культурного розвитку є важливим для формування регіональної культурної політики, орієнтованої на збалансований розвиток міських і сільських територій, збереження культурної спадщини та посилення культурної ідентичності громад.

Поглиблений аналіз культурного простору регіону має не лише теоретичне, а й прикладне значення. Він забезпечує наукове підґрунтя для розроблення регіональних стратегій культурного розвитку, удосконалення системи управління культурною спадщиною, формування бренду територій тощо. У цьому контексті суспільно-географічний підхід поєднує методи просторового аналізу, синтезу, соціокультурного моделювання та регіонального прогнозування. Такий підхід відкриває можливості для створення регіональних карт культурного потенціалу, прогнозування напрямів культурного розвитку та формування стратегій культурної інтеграції у ширшому Чорноморському просторі.

Мета дослідження полягає у суспільно-географічному обґрунтуванні культурного простору Одеського регіону як складного територіального утворення, визначенні його структурних компонентів, просторових закономірностей і ме-

тодів аналізу для подальшого використання у регіональній політиці та культурному плануванні.

Проблема термінологічного визначення понять, що характеризують культурний простір регіону, залишається однією з найскладніших у сучасній суспільній географії. Незважаючи на широке використання терміна «сфера культури» у законодавчих і програмних документах України (Закон України, 2010), його офіційного визначення досі не подано, що створює методологічні труднощі для дослідників. У результаті формується значне термінологічне різноманіття, яке відображає різні наукові підходи до трактування сутності культури як соціального й просторового феномена. У працях О. І. Шаблія поняття «комплекс культури» охоплює сукупність закладів, установ і підприємств, що здійснюють виробництво, розподіл, зберігання та споживання культурних і інформаційних благ (Шаблій, 2001). Така інтерпретація вказує на економіко-географічну природу культури, розглядаючи її як частину суспільного виробництва, що має власну матеріальну основу, кадрові ресурси, інституційну структуру й просторову локалізацію.

Вагомий внесок у розвиток суспільно-географічного аналізу культури зробив В. І. Тодоров, який досліджував культурний простір болгарського населення Придунайського регіону, зокрема на території Південної Бессарабії. Учений розглядав етнокультурні процеси як елемент формування специфічної регіональної ідентичності, що поєднує традиційні етнічні риси з просторовими особливостями прикордонних територій. На думку В. І. Тодорова, культурний простір болгар Придунав'я є прикладом цілісної соціокультурної системи, у межах якої простежується спадкоємність історичних традицій, збереження мови, обрядів, архітектурних і побутових форм, а також активна взаємодія з іншими етнічними культурами (Тодоров, 2017). Його дослідження заклали методологічні основи для аналізу культурного простору як просторово диференційованої системи, що охоплює як матеріальні, так і духовні елементи та є чинником розвитку локальних спільнот.

Важливими для суспільно-географічного розуміння культури є й підходи О. І. Шаблія та Л. Т. Шевчук, які визначають культурний комплекс як поєднання об'єктів культури та поведінкових практик людей у межах певного соціопросторового середовища, а під інфраструктурою культури розуміють сукупність об'єктів, інституцій і закладів, що забезпечують культурну життєдіяльність населення (Шаблій, 2001; Культурний простір, 2018). У їхній концепції територіальна система культури постає як цілісне утворення, що складається з функціонального ядра, периферійної зони та мережі закладів і інституцій, які забезпечують відтворення та розвиток культурних процесів у часово-просторовому вимірі. Такий підхід дозволяє структурувати культурний простір регіону за рівнем концентрації культурних функцій, визначити центр-периферійні відносини та виявити закономірності територіальної організації культурної діяльності.

У працях українських учених, О. І. Шаблія, О. Г. Топчієва, О. О. Любіцевої, І. І. Ровенчака, В. І. Тодорова, виявляється спільний підхід до розуміння культури як комплексної просторово-організованої системи, що інтегрує матеріальні, соціальні та духовні чинники. Культурно-освітній комплекс розглядається як сукупність закладів, установ, організацій та органів управління, які забезпечують виробництво й споживання культурних і освітніх послуг, тоді як соціально-культурна сфера охоплює галузі економіки, спрямовані на створення та поширення духовних цінностей, знань, традицій і соціального капіталу. У цьому контексті культура постає не лише результатом творчої діяльності, а й ресурсом регіонального розвитку, що формує ідентичність територій, підсилює соціальну згуртованість і забезпечує просторову цілісність суспільства.

Для аналізу культурного простору Одеського регіону особливо важливим є інтеграційний підхід, що поєднує положення суспільної географії, культурології, соціології, архітектурно-урбаністичних і економічних наук (Топчієв, 2009). Одещина є унікальною територією, де культурний простір формувалася під впливом багатонаціонального складу населення, приморського положення, історичних міграційних процесів і транскордонних зв'язків. Його структура характеризується високою концентрацією культурних інституцій у місті Одеса, яке виконує роль функціонального центра регіональної системи культури, тоді як периферійні громади Білгород-Дністровська, Ізмаїльська, Болградська та Подільська виступають зонами локальних осередків культурного життя.

Культурний простір регіону охоплює різноманітні компоненти: матеріально-інституційний (мережа театрів, музеїв, бібліотек, культурних центрів і пам'яток спадщини), соціально-демографічний (рівень культурної активності, освіченості, етнокультурна структура населення), комунікаційний (система культурних маршрутів, медіа, фестивалів і культурно-туристичних ініціатив), символічний (образи, традиції, історична пам'ять, локальні ідентичності) та економічний (внесок креативних індустрій у регіональний ВРП, інвестиційна привабливість культурної сфери) (Любіцева, 2003; Просторовий розвиток, 2011).

Суспільно-географічний аналіз культурного простору Одещини ґрунтується на поєднанні кількісних і якісних методів. У результаті культурний простір Одеського регіону постає як складна поліфункціональна територіальна система, у якій поєднуються історичні традиції, етнокультурна спадщина, соціальні практики та сучасні форми креативності, що визначають його унікальну ідентичність і високий потенціал сталого розвитку.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження культурного простору Одеського регіону становлять положення суспільної географії, історії, економіки, регіоналістики та соціології культури, що забезпечують комплексний підхід до вивчення територіальної організації культурних процесів. У роботі застосовано

системно-структурний і соціокультурний підходи, які дають змогу розглядати культуру як цілісну просторово організовану систему, що поєднує матеріальні, інституційні, символічні та комунікаційні елементи. Застосування принципу територіальності дозволило виявити взаємозв'язок культурних процесів із соціально-демографічними, економічними та історико-географічними особливостями регіону.

Основним джерелом інформації стали статистичні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Одеській області, звіти департаментів культури, освіти і туризму Одеської обласної державної адміністрації, аналітичні матеріали регіональних програм розвитку культури та охорони культурної спадщини.

У дослідженні застосовано методи аналізу та синтезу для узагальнення наукових підходів до визначення сутності культурного простору, порівняльно-географічний метод застосовано для аналізу просторових відмінностей у рівні розвитку культурної інфраструктури, інтенсивності культурних процесів та доступності культурних послуг, а також статистичний метод для аналізу кількісних показників функціонування закладів культури, динаміки культурної активності населення та структури фінансування галузі. Метод типологізації використано для виокремлення основних типів громад за рівнем розвитку культурної інфраструктури, культурної активності та доступності культурних послуг. Метод структурно-функціонального аналізу дозволив визначити внутрішні зв'язки між складовими культурного простору регіону та оцінити їхню роль у забезпеченні сталого розвитку.

Інформаційно-аналітична база дослідження доповнена даними наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів, матеріалами регіональних програм культурного розвитку, стратегіями відновлення Одеської області та іншими документами, що регламентують сферу культури. Узагальнення та інтерпретація зібраних даних здійснювалися із застосуванням логіко-аналітичного підходу, який забезпечив системність і наукову обґрунтованість висновків щодо особливостей формування, функціонування та розвитку культурного простору Одеського регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

На підставі теоретичного огляду та емпіричного аналізу ми визначаємо культурний простір регіону як територіально організовану систему взаємодії матеріальних, інституційних, соціально-демографічних, комунікаційних і символічних компонентів культури, що забезпечує відтворення культурних цінностей, формування ідентичності, розвиток творчого потенціалу населення і просторову динаміку культурних процесів на рівні регіону.

Таке визначення підкреслює, що культура не обмежується лише сукупністю закладів, а постає як цілісна багатовимірна система, у якій поєднуються інфраструктурні, соціальні та духовні елементи. Розуміння цієї системності зумов-

лює необхідність розгляду її внутрішньої структури, яка відображає ієрархію, функції та взаємозв'язки між основними складовими культурного простору регіону.

В даному дослідженні ми наголошуємо, що культурний простір регіону є складною поліструктурною системою, у якій поєднуються матеріальні, соціальні, інституційні, інформаційні та символічні елементи. Його структура формується внаслідок взаємодії різнорівневих компонентів, які забезпечують функціонування культури як системи та відображають територіальну специфіку її розвитку.

Культурний простір не є сукупністю окремих установ чи осередків, а являє собою динамічну просторово організовану систему, що відтворює, поширює та закріплює цінності, норми, знання, традиції й творчий потенціал суспільства. Взаємозалежність елементів цієї системи виявляється у постійному обміні ресурсами, інформацією та смислами між центром і периферією, між матеріальною основою культури та її духовно-ціннісним виміром.

У структурі культурного простору регіону виділено **п'ять взаємопов'язаних компонентів**, які в сукупності формують його функціональну модель (рис. 1).

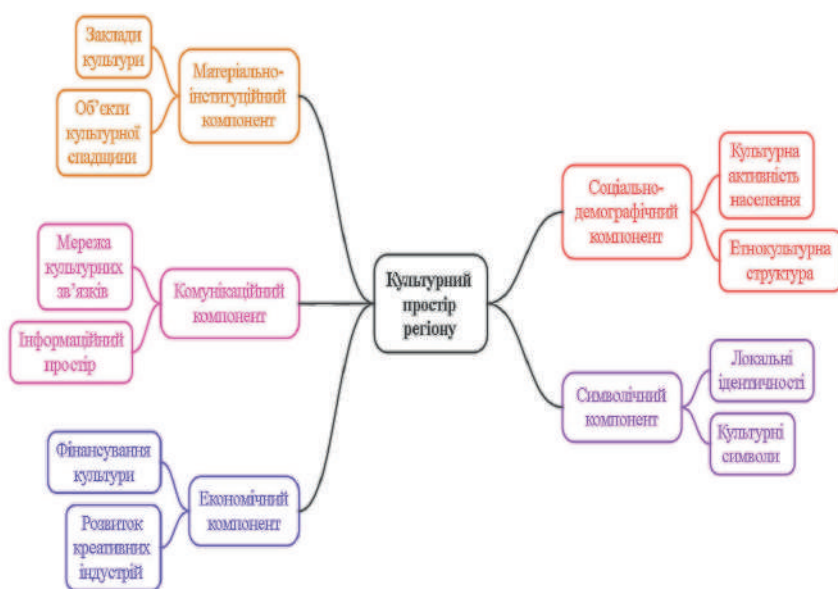

Рис. 1. Функціональна модель структурно-культурного простору регіону.

Матеріально-інституційний компонент відображає матеріальну основу культурного життя та інституційні механізми його організації. До нього належать заклади культури (театри, музеї, бібліотеки, центри дозвілля, мистецькі школи), об'єкти культурної спадщини, туристично-культурні локації, а також

матеріальна інфраструктура культурної діяльності – приміщення, виставкові простори, сцени, публічні простори. Саме цей компонент забезпечує можливість культурного виробництва та споживання, слугує базисом для формування творчого середовища і взаємодії між спільнотами.

Соціально-демографічний компонент характеризує особистісно-суспільний аспект культури, що відображає активність, рівень освіти, етнічну структуру населення та ступінь його залучення до культурного життя. Він визначає культурний потенціал території, який проявляється через участь громадян у культурних заходах, діяльність аматорських колективів, творчих спілок, освітніх і волонтерських ініціатив. Соціально-демографічні показники свідчать про те, наскільки культура інтегрована в повсякденне життя населення та наскільки суспільство усвідомлює її значення як чинника розвитку й самоідентифікації.

Комунікаційний компонент формує систему взаємозв'язків у межах культурного простору регіону. Він відображає організаційно-інформаційні зв'язки між культурними інституціями, проведення фестивалів, мистецьких подій, культурно-туристичних маршрутів, а також функціонування каналів інформаційної взаємодії (засобів масової інформації, цифрових платформ і соціальних мереж), які забезпечують обмін знаннями, досвідом і культурними ініціативами між учасниками культурного процесу. Цей компонент виконує інтеграційну функцію, сприяючи взаємообміну культурними ресурсами між громадами та формуванню спільного культурно-інформаційного простору регіону.

Символічний компонент виражає духовно ціннісний вимір культури, який визначає унікальність та ідентичність території. До нього належать локальні традиції, образи, символи, культурна пам'ять і бренд регіону, що формують його впізнаваність у національному та міжнародному культурному просторі. Символічна складова засвідчує спадкоємність культурного розвитку, збереження історичної пам'яті та смислове наповнення культурного середовища, у якому формуються спільні цінності та соціокультурна солідарність.

Економічний компонент репрезентує фінансово ресурсну основу культурного розвитку регіону. Він охоплює державне і місцеве фінансування, інвестиційну підтримку, діяльність креативних індустрій, меценатство, грантові програми, а також економічний ефект від функціонування культури в господарському комплексі регіону. Цей компонент забезпечує сталість культурного процесу, його здатність до самовідтворення і вплив на соціально економічну динаміку території.

Узгоджена взаємодія всіх п'яти компонентів формує системну цілісність культурного простору регіону. Матеріально інституційна основа створює умови для культурної діяльності, соціально демографічна складова забезпечує людський потенціал, комунікаційна сприяє обміну знаннями та інформацією, символічна надає культурним процесам змісту й ідентичності, а економічна підтримує їх функціонування та розвиток. У сукупності ці елементи формують

архітектоніку культури регіону, що визначає її просторову структуру, динаміку та перспективи розвитку в системі суспільно географічного простору України.

Одеський регіон характеризується вираженою нерівномірністю розвитку культурного простору, що проявляється у концентрації культурних ресурсів, установ і форм культурної діяльності в центральній частині області та поступовому зниженні їх рівня у напрямі до периферії. Така структура сформувалася під впливом історичних умов, демографічної ситуації, рівня урбанізації, фінансової спроможності громад і транспортної доступності.

Центральна зона культурної концентрації, представлена містом Одеса, виступає головним осередком організації культурного життя області. Тут зосереджено понад 60% усіх закладів культури регіону. У місті функціонує 7 театрів, 23 музеї, 14 мистецькі школи, понад 41 бібліотека, численні галереї та культурні центри. У сфері культури зайнято близько 2 500 працівників, що становить дві третини кадрового потенціалу області. Частка фінансування культури у міському бюджеті сягає 3,8%, а річна відвідуваність культурних заходів перевищує 1,5 млн. осіб. Висока концентрація установ, кадрів і фінансових ресурсів визначає Одесу як головний центр культурної динаміки та інноваційного розвитку регіону.

Проміжні центри культурного розвитку сформувалися в Ізмаїлі, Білгороді-Дністровському, Подільську, Березівці та Роздільній. Ці міста поєднують функції організаційних, освітніх і культурно-комунікаційних вузлів, забезпечуючи поширення культурних процесів у прилеглі громади. У Роздільнянській громаді функціонує 26 культурних установ, у Березівській – 49, у Подільській – 53. Частка фінансування культури в місцевих бюджетах становить у середньому 2%. Участь населення у культурних заходах сягає 15%, що перевищує середній обласний показник 12%. Такі громади відіграють стабілізуючу роль у територіальній організації культури, формуючи проміжну ланку між центральною зоною та периферійними ареалами.

Периферійні території південно-західної частини області, зокрема Болградська, Ізмаїльська, Татарбунарська та Кілійська громади, характеризуються нижчою щільністю культурної інфраструктури. У середньому на 10 000 жителів припадає 2–3 заклади культури, тоді як в Одесі цей показник перевищує 6. Частка видатків на культуру в місцевих бюджетах не перевищує 2%, а кадровий склад скорочується щороку на 3–5%. Водночас ці громади вирізняються значною етнокультурною своєрідністю. Тут діє понад 300 народних колективів, щороку проводиться понад 50 фольклорних фестивалів, що підтримують традиції болгарського, гагаузького та молдавського населення. Такі осередки формують унікальне культурне середовище, орієнтоване на збереження спадщини та локальної ідентичності.

Північні та центральні громади області, зокрема Березівська, Роздільнянська, Подільська мають більш збалансовану структуру культурного простору. Їхня мережа включає будинки культури, бібліотеки, музеї, мистецькі школи й

громадські осередки. Вони поєднують функції культурно-освітніх і краєзнавчих центрів та забезпечують культурну інтеграцію між урбанізованими і сільськими районами. Їхній потенціал полягає у підтримці транзитних культурних зв'язків та формуванні регіональної взаємодії.

Рівень культурної насиченості знижується із віддаленням від обласного центру. Якщо культурний потенціал Одеси прийняти за 100%, то Ізмаїл має близько 60%, Подільськ – 45%, Березівка та Роздільна – 35%, громади південно-західної частини – менше 30%. Такі відмінності відображають чітко сформовану просторову структуру, яка визначає особливості територіальної організації культурного простору області.

Водночас периферійні громади характеризуються високим рівнем культурної активності. Частка населення, залученого до народних колективів і творчих ініціатив, становить 10–15%. У 2024 році в області діяло понад 1 500 колективів та громадських об'єднань культурного спрямування, переважно у сільських населених пунктах. Це підтверджує наявність стабільного кадрового та соціокультурного потенціалу, який забезпечує відтворення й розвиток культурної сфери навіть за умов обмежених фінансових ресурсів.

Етнокультурна структура Одеської області є однією з найрізноманітніших в Україні. У регіоні проживають представники понад 100 національностей, серед яких українці становлять до 60%, росіяни – 27%, болгари – 6%, молдовани – 5%, гагаузи – 3%. Така структура формує поліетнічний культурний простір, який поєднує традиції різних етносів і потребує збалансованої політики щодо забезпечення рівного доступу до культурних ресурсів.

Важливим напрямом є охорона культурної спадщини. В області перебуває на обліку понад 2 500 пам'яток архітектури, археології та історії, серед яких 119 зазнали пошкоджень унаслідок воєнних дій. Збереження цих об'єктів є ключовою умовою формування культурної тяглості та підтримання історичної пам'яті.

Загальний аналіз підтверджує, що культурний простір Одеської області функціонує як поліцентрична система з чітко вираженою центральною зоною, проміжними центрами та периферійними ареалами. Така структура забезпечує збереження культурної різноманітності, але водночас створює ризики просторової асиметрії. Оптимізація взаємодії між рівнями цієї системи потребує зміцнення міжмуніципальної співпраці, розвитку креативних індустрій, цифрової інтеграції культурних ресурсів і впровадження програм рівного доступу до культури для всіх громад.

Таким чином, культурний простір регіону поєднує високий рівень концентрації ресурсів у центральній частині з багатогранністю периферійних традиційних осередків. Його подальший розвиток має спиратися на принципи територіальної збалансованості, інтеграції та інноваційності, що сприятиме підвищенню соціальної згуртованості й зміцненню регіональної ідентичності населення.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило теоретично обґрунтувати та емпірично проаналізувати культурний простір Одеського регіону як складну просторово організовану систему, що поєднує матеріальні, соціальні, інституційні, комунікаційні, символічні й економічні компоненти. Культурний простір розглянуто не лише як сукупність установ і форм діяльності, а як цілісний механізм відтворення та трансформації культурних цінностей, який визначає соціально-територіальну структуру регіону, впливає на його розвиток та ідентичність.

Одеський регіон характеризується поліцентричною моделлю організації культури, у межах якої виокремлюються три структурні рівні. Центральний рівень представлений містом Одеса, яке зосереджує понад 60% закладів культури, основний кадровий потенціал і фінансові ресурси галузі. Другий рівень формують райони центри культурного розвитку – Ізмаїл, Білгород-Дністровський, Подільськ, Березівка та Роздільна, Болград які виконують функції культурно-комунікаційних вузлів і забезпечують поширення культурних процесів на прилеглі громади.

Периферійний рівень охоплює громади південного та центрального степового поясу, де культурна інфраструктура менш розвинена, проте зберігається висока етнокультурна своєрідність і активність населення у сфері культурної діяльності. Виявлено, що матеріально-інституційна база культури області залишається концентрованою у міських центрах, тоді як більшість сільських територій відзначаються дефіцитом сучасних закладів культури та кадрових ресурсів. Разом з тим соціально-демографічна активність у цих громадах компенсує інституційні обмеження, що підтверджує стабільність культурного потенціалу регіону навіть за умов обмеженого фінансування.

Культурний простір Одещини зберігає значну етнокультурну різноманітність, у регіоні проживають представники понад ста національностей. Цей чинник забезпечує формування поліетнічного культурного середовища, яке потребує збалансованої політики збереження традицій і підтримки міжкультурного діалогу. Особливої уваги потребує охорона історико-культурної спадщини, адже понад 2 500 пам'яток перебувають на державному обліку, з них 119 зазнали пошкоджень унаслідок воєнних дій.

Отримані результати підтверджують, що культурний простір регіону функціонує як динамічна система взаємодії центру і периферії. Просторова нерівномірність розподілу культурних ресурсів поєднується з тенденцією до зростання культурної активності громад, особливо внаслідок розвитку цифрових та комунікаційних ініціатив. Це створює передумови для формування нових моделей культурної інтеграції, серед яких міжмуніципальні проекти тощо.

Подальший розвиток культурного простору Одеської області повинен орієнтуватися на забезпечення територіальної збалансованості, рівного доступу населення до культурних благ і розширення можливостей участі громад у культурному житті. Необхідним є формування інтегрованої регіональної культур-

ної політики, що поєднує підтримку матеріальної інфраструктури, розвиток людського потенціалу, охорону культурної спадщини.

Таким чином, культурний простір Одещини виступає не лише сферою духовного життя, а й важливим чинником соціально-економічного розвитку регіону. Його гармонійне функціонування забезпечує збереження історико-культурної спадщини, посилює культурну ідентичність населення, сприяє соціальній згуртованості та підвищенню конкурентоспроможності регіону в національному і європейському культурному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Геопросторова цілісність земної оболонки: методологія дослідження : навч. посіб. / О. Г. Топчієв, К. В. Коломієць, В. А. Сич, В. В. Яворська. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023. 304 с.
- Закон України «Про культуру» № 2778-VI від 14.12.2010. Відомості Верховної Ради України, 2011, № 24, ст. 168.
- Кисіль Н. М. Соціально-культурна сфера: територіальна організація та особливості розвитку : дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01 / Укр. держ. лісотех. ун-т. Львів, 2002. 232 с.
- Культурний простір бессарабських болгар : [монографія] / відп. ред. Т. С. Шевчук. Ізмаїл–Болград : Ірбіс, 2018. 204 с.
- Любіцева О. О. Географія культури: питання відродження й становлення. *Географія, наука і освіта в Україні* : тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26–27 берез. 2003 р.). Київ : Обрії, 2003. С. 181–182.
- Любіцева О. О. Стан геокультурних досліджень в Україні. *Вісник Київського університету. Серія Географія*. 1999. Вип. 45. С. 16–18.
- Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія / Ін-т регіон. досліджень НАН України ; за ред. Л. Т. Шевчук. Львів, 2011. 256 с.
- Ровенчак І. І. Географія культури: проблеми теорії, методології та методики дослідження : монографія. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2009. 240 с.
- Тодоров В. І. Теоретичні підходи до типізації етногеографічних систем. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*. 2017. Т. 22, вип. 2. С. 131–143.
- Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : підруч. для студентів геогр. спец. вищ. навч. закл. Одеса : Астропринт, 2009. 544 с.
- Філіна А. П. Культурний простір: основні його види та культурна діяльність суспільства щодо задоволення соціокультурних потреб громадян. *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. 2016. Вип. 1. С. 82–86.
- Флінта Н. І. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області) : дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2005. 197 с.
- Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 744 с.

REFERENCES

- Topchiev, O. G., Kolomiets, K. V., Sych, V. A., & Yavorska, V. V. (2023). *Heoprostorova tsilisnist zemnoi obolonky: metodolohiia doslidzhennia* [Geospatial integrity of the Earth's shell: research methodology] (304 p.). Odesa : Odesskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnikova. [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro kulturu" No. 2778-VI vid 14.12.2010 [Law of Ukraine "About culture" No. 2778-VI dated 14.12.2010]. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 24, 168.
- Kysil, N. M. (2002). *Sotsialno-kulturna sfera: terytorialna orhanizatsiia ta osoblyvosti rozvytku (na materialakh Lvivskoi oblasti)* [Socio-cultural sphere: territorial organization and peculiarities of development (based on materials from the Lviv region)] [CandSe dissertation, National Forestry University of Ukraine, 232 p.]. Lviv. [in Ukrainian].
- Shevchuk, T. S. (Ed.). (2018). *Kulturnyi prostir bessarabskykh bolhar* [Cultural space of Bessarabian Bulgarians] (204 p.). Izmail–Bolgrad: Irbis. [in Ukrainian].
- Lyubitseva, O. O. (2003). *Heohrafiia kultury: pytannia vidrodzhennia y stanovlennia* [Geography of culture: issues of revival and formation]. *Heohrafiia, nauka i osvita v Ukraini* : tezy dopovidei II Mizhnarodnoi naukovo-

praktychnoi konferentsii (Kyiv, 26–27 bereznia 2003 r.) [Geography, science and education in Ukraine: abstracts of the reports of the II International scientific-practical conference (Kyiv, March 26–27, 2003) (pp. 181–182). Kyiv: Obrii. [in Ukrainian].

Lyubitseva, O. A. (1999). Stan heokulturnykh doslidzhen v Ukraini [The state of geocultural research in Ukraine]. *Bulletin of the Kiev University. Geography Series*, (45), 16–18. [in Ukrainian].

Shevchuk, L. T. (Ed.). (2011). *Prostorovi rozvytok rehionu: sotsialno-ekonomichni mozhyvosti, ryzyky i perspektyvy* [Spatial development of the region: socio-economic opportunities, risks and prospects] (256 p.). Lviv. [in Ukrainian].

Rovenchak, I. I. (2009). *Heohrafiia kultury: problemy teorii, metodolohii ta metodyky doslidzhennia* [Geography of culture: problems of theory, methodology and research methods]. Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].

Todorov, V. I. (2017). Teoretychni pidkhody do typizatsii etnoheohrafichnykh system [Theoretical approaches to the typification of ethnogeographic systems]. *Odesa National University Herald. Geography and Ggeology*, 22(2), 131–143. [in Ukrainian].

Topchiiev, O. H. (2009). *Osnovy suspilnoi heohrafii* [Fundamentals of social geography] (544 p.). Odesa: Astropynt. [in Ukrainian].

Filina, A. P. (2016). Kulturnyi prostir: osnovni yoho vydy ta kulturna diialnist suspilstva shchodo zadovolennia sotsiokulturnykh potreb hromadian [Cultural space: its main types and cultural activity of society in relation to satisfying the socio-cultural needs of citizens]. *International Bulletin: Cultural Studies. Philology. Musicology*, (1), 82–86. [in Ukrainian].

Flinta, N. I. (2005). *Kulturno-osvitnii kompleks rehionu i yoho terytorialna orhanizatsiia (na materialakh Ternopil'skoi oblasti)* [Cultural and educational complex of the region and its territorial organization (based on materials from the Ternopil region)] [CandSc dissertation, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 197 p.]. Ternopil. [in Ukrainian].

Shablii, O. I. (2001). *Suspilna heohrafiia: teoriia, istoriia, ukraïnoznavchi studii* [Social geography: theory, history, Ukrainian studies] (744 p.). Lviv: LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.10.2025 р.

V. A. Sych

P. I. Yaremenko

Odesa I. I. Mechnikov National University

Department of Economic and Social Geography and Tourism

2 Shampanskyi Ln, Odesa, 65015, Ukraine

geotourism@onu.edu.ua

CULTURAL SPACE OF THE REGION AS AN OBJECT OF SOCIAL-GEOGRAPHICAL RESEARCH, ITS CONCEPT, STRUCTURE AND METHODS OF ANALYSIS

Abstract

Problem Statement and Purpose. The relevance of the topic is due to the need to deepen the theoretical and methodological foundations of socio-geographical analysis of culture as a spatial phenomenon, covering material, symbolic and communication dimensions. The cultural space of the region is a complex system of interaction of cultural landscapes, socio-cultural institutions, networks of cultural infrastructure and mental and value characteristics of the population. The purpose of the study is to provide a socio-geographical justification of the cultural space of the Odesa region as a complex territorial formation, to identify its structural components, spatial patterns, and methods of analysis for further use in regional policy and cultural planning.

Data & Methods. The main source of information was the statistical materials of the State Statistics Service of Ukraine, the Main Department of Statistics in the Odesa region, reports of the departments of culture, education and tourism of the Odesa Regional State Administration, analytical materials of regional programs for the development of culture and protection of cultural heritage. The study used methods of analysis and synthesis to generalize scientific approaches to determining the essence of cultural space, the comparative-geographical method was used to analyze spatial differences in the level of development of cultural infrastructure, the intensity of cultural processes and the availability of cultural services, as well as the statistical method to analyze quantitative indicators of the functioning of cultural institutions, the dynamics of cultural activity of the population and the structure of financing of the industry. The method of structural-functional analysis allowed us to determine the internal connections between the components of the cultural space of the region and assess their role in ensuring sustainable development.

Results. In the structure of the cultural space of the region, five interrelated components have been identified, which together form its functional model. The material and institutional component reflects the material basis of cultural life and the institutional mechanisms of its organization. The socio-demographic component characterizes the personal and social aspect of culture, reflecting the activity, level of education, ethnic structure of the population, and the degree of its involvement in cultural life. The communication component forms a system of relationships within the cultural space of the region. The symbolic component expresses the spiritually valuable dimension of culture, which determines the uniqueness and identity of the territory. The economic component represents the financial and resource basis of the cultural development of the region. The Odesa region is characterized by a pronounced uneven development of the cultural space, which is manifested in the concentration of cultural resources, institutions and forms of cultural activity in the central part of the region and a gradual decrease in their level towards the periphery. Such a structure was formed under the influence of historical conditions, demographic situation, level of urbanization, financial capacity of communities and transport accessibility. The central zone of cultural concentration, represented by the city of Odesa, is the main center for organizing the cultural life of the region. More than 60% of all cultural institutions in the region are concentrated here. Intermediate centers of cultural development have been formed in Izmail, Bilhorod-Dnistrovskiy, Podilsk, Berezivka, and Rozdilna. These cities combine the functions of organizational, educational, and cultural and communication hubs, ensuring the spread of cultural processes to neighboring communities. The level of cultural richness decreases with distance from the regional center. If the cultural potential of Odesa is taken as 100%, then Izmail has about 60%, Podilsk – 45%, Berezivka and Rozdilna – 35%, and the communities of the southwestern part – less than 30%. Such differences reflect a clearly formed spatial structure that determines the features of the territorial organization of the cultural space of the region. Further development of the cultural space of the Odesa region should be focused on ensuring territorial balance, equal access of the population to cultural goods and expanding opportunities for community participation in cultural life. It is necessary to form an integrated regional cultural policy that combines support for material infrastructure, development of human potential, and protection of cultural heritage.

Keywords: cultural space, socio-geographical analysis, Odesa region, cultural infrastructure, regional culture, spatial development, identity, creative industries, ethnocultural structure, center and periphery.